

พุทธศาสนากับสังคมไทย

สุวรรณา สถาอานันท์
ประพจน์ อัสววิรุฬหการ

บันทึกของบรรณาธิการ

การเสวนานี้จัดขึ้นเมื่อวันที่ ๒ มีนาคม ๒๕๓๘ ณ ห้องประชุม ภาควิชาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยมีบรรณาธิการ ดร.ประทุมอังกูรโรหิต และดร.โสรัจจ์ หงศ์ลดารมภ์ เป็นผู้ดำเนินรายการ และมีคณาจารย์ในคณะอักษรศาสตร์จำนวนหนึ่งเข้าฟัง

สมภาร สวัสดิ์ศรีครับ วันนี้เรามีวิทยากรสองท่านมาร่วมให้ความรู้เรา คงไม่ต้องแนะนำ เพราะสองท่านนี้เป็นคนเก่งที่รู้จักกันดี เราจะเริ่มเข้าประเด็นกันเลยนะครับ

๑. ความสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนากับรัฐ

สมภาร ขอเรียนถามอาจารย์ว่า ข้อมูลทางประวัติศาสตร์จากอดีตถึงปัจจุบัน แสดงความสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนากับรัฐว่าอย่างไร ผมหมายความว่า อาจารย์มองว่าเท่าที่เป็นมา และกำลังเป็นอยู่ พุทธศาสนาแบบไทยสัมพันธ์กับรัฐอย่างไร หรือรัฐไทยพยายามวางความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับสถาบันพุทธศาสนาอย่างไร

สุวรรณา ไม่ค่อยเข้าใจคำถามของอาจารย์ว่าต้องการทราบอะไร จะถามให้ชัดๆ เจาะจงลงไปกว่านี้ได้หรือไม่

สมภาร คืออย่างนี้ครับ มีผู้ตั้งข้อสังเกตว่า รัฐในยุคสมัยต่างๆ จะแสดงตนสัมพันธ์กับพุทธศาสนาแตกต่างกันออกไป ยุคราชาธิปไตย รัฐจะสัมพันธ์กับพุทธศาสนาแบบหนึ่ง ยุคประชาธิปไตย รัฐก็จะวางตัวสัมพันธ์กับพุทธศาสนาอีกแบบหนึ่งเป็นต้น สรุปคือความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับพุทธศาสนาเปลี่ยนแปลงมาตลอด ตามปัจจัยต่างๆ ที่เปลี่ยนแปลงไป

ประพนธ์ ผมไม่เห็นว่ามันเปลี่ยนนะ จริงอยู่ที่รูปแบบทางการเมืองอาจเปลี่ยนไป แต่เนื้อหาความเป็นรัฐบางอย่างคงอยู่ เมื่อรัฐสัมพันธ์กับพุทธศาสนา เนื้อหาส่วนนี้จะเป็นตัวกำหนดท่าทีที่รัฐจะพึงมีต่อพุทธศาสนา ผมคิดอย่างนั้นนะ

สมภาร ผมอาจจะถามกว้างไป เอาแคบเข้ามาหน่อย ขอยกตัวอย่างปัจจุบันเรามีข้อความอยู่ข้อความหนึ่งว่า 'ชั่วช่างชี ดีช่างสงฆ์' เป็นข้อความที่คนรู้จักกว้างขวาง เมื่อไม่นานมานี้จากกรณีท่านยันตระ ผมมองว่า สมัยราชาธิปไตย พระมหากษัตริย์ตลอดจนขุนนางในราชสำนักจะเอาใจใส่สถาบันสงฆ์อย่างใกล้ชิด เมื่อเกิดความมัวหมองในวงการสงฆ์ ท่านเหล่านี้จะเข้าแทรกแซงแก้ไข แต่พอตกมาถึงยุคประชาธิปไตย ผู้ปกครองซึ่งเป็นชนชั้นกลางจะไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับสงฆ์ จะเพราะความไม่คุ้นเคยกับพุทธศาสนาหรืออะไรก็ตามแต่ผมว่านี่คือตัวอย่างความเปลี่ยนแปลง

ประพนธ์ ผมว่าไม่แน่นะ สมัยราชาธิปไตยบางยุค ผู้ปกครองก็ไม่ยุ่งเกี่ยวแทรกแซงสงฆ์เหมือนกัน ก็สมัยรัชกาลที่ ๓ นั้นไง พระไปบิณฑบาตในวัง แล้วไปเตะตะกร้อรอเวลาทรงบาตร มีคนไปทูลฟ้องว่า พระไม่สำรวม ท่านก็รับสั่งว่า 'เจ้ากูจะเล่นบ้างก็ช่างเจ้ากูเกิด'

สมภาร อาจารย์คิดว่ารูปแบบการเมือง การปกครองไม่เกี่ยวกับท่าทีของรัฐต่อสถาบันสงฆ์

ประพนธ์ ผมว่าไม่เกี่ยว แต่อย่างไรก็ตาม ผมยอมรับว่าพระมหากษัตริย์ทรงมีบางสิ่งที่ผู้ปกครองสมัยประชาธิปไตยไม่สามารถมี ผมขอเรียกสิ่งนี้ว่า 'การเป็นตัวเชื่อมระหว่างโลกกับธรรม' พระมหากษัตริย์คือผู้ปกครองที่ใกล้ชิดกับสถาบันสงฆ์และพุทธศาสนาดังเราจะเห็นว่าทรงเป็นพุทธมามกะและพุทธศาสนูปถัมภก เมื่อทรงบริหารกิจการบ้านเมืองก็ทรงนำเอาเนื้อหาพุทธธรรมที่มีอยู่ในพระองค์มาแปรเป็นการบริหารงาน นี่คือการเชื่อมโยงธรรมมาสู่โลก ในขณะเดียวกัน หากทรง

เห็นว่าคณะสงฆ์ย่อหย่อน รูปแบบการบริหารงานคณะสงฆ์ไม่มีประสิทธิภาพ ก็ทรงยื่นมือเข้าไปจัดการวางรูปแบบการบริหารคณะสงฆ์ด้วยศาสตร์ทางโลก นี่คือการเชื่อมโยงโลกไปหาธรรม

สมภาร อาจารย์สุวรรณว่าอย่างไรครับ

สุวรรณ ดิฉันขอแยกมองสองส่วน ส่วนแรกขอพูดเรื่องชั่วช่างชี ดีช่างสงฆ์ ส่วนนี้ดิฉันคิดว่าจากกรณีอื้อฉาวที่เกิดขึ้น มีเสียงเรียกร้องกันมากกว่า 'ชั่วจะช่างชี ดีจะช่างสงฆ์ ไม่ได้' ยุคนี้ดิฉันคิดว่าเป็นยุคที่คนเรียกร้องให้ตรวจสอบคณะสงฆ์มากอย่างไม่เคยมีมาก่อน ส่วนที่สองขอพูดเรื่องรูปแบบรัฐกับความสัมพันธ์ต่อคณะสงฆ์ ดิฉันคิดว่า เมื่อเราพูดโดยแยกรัฐราชาธิปไตยกับรัฐประชาธิปไตยออกจากกัน เราต้องคู่ด้วยว่า รัฐประชาธิปไตยที่กล่าวถึงนั้นเป็นรัฐประชาธิปไตยที่เข้มแข็งหรือว่าอ่อนแอ หากเป็นรัฐประชาธิปไตยที่อ่อนแอแน่นอนรัฐย่อมไม่มีศักยภาพที่จะมีความสัมพันธ์เชิงสร้างสรรค์กับพุทธศาสนา การที่คณะสงฆ์เกิดปัญหาวิกฤต แล้วรัฐบาลไม่เอาใจใส่ยื่นมือเข้าไปแก้ไขอย่างจริงจัง ดิฉันคิดว่ามันไม่ขึ้นอยู่กับว่ารัฐเป็นรัฐประชาธิปไตย หากแต่ขึ้นอยู่กับว่ารัฐเป็นรัฐประชาธิปไตยที่อ่อนแอ ที่จริงเราทดลองกับประชาธิปไตยมาเป็นระยะเวลาสั้นมาก ๖๐ ปีของประชาธิปไตยในบ้านเราดิฉันคิดว่าไม่ใช่เวลาที่ยาวนานเลย ระยะเวลาเพียงเท่านี้ไม่ช่วยให้ประชาธิปไตยเติบโตเข้มแข็ง ดังนั้นการสรุปว่า พุทธศาสนาในยุคราชาธิปไตยมั่นคงและได้รับการเอาใจใส่มากกว่าพุทธศาสนาในยุคประชาธิปไตย ดิฉันคิดว่า เราจะสรุปอย่างนั้นได้ก็ต่อเมื่อเราได้ผ่านขั้นตอนของประชาธิปไตยต่างๆ จนประชาธิปไตยเข้มแข็งแล้ว กระนั้นพุทธศาสนาก็ยังอ่อนแออยู่เมื่อใดที่เราผ่านขั้นตอนนี้มาแล้ว เราจึงจะสรุปได้ตามที่พูดมาข้างต้น แต่ ณ เวลานี้ดิฉันคิดว่าเวลาของประชาธิปไตยยังสั้นเกินไปที่จะให้สรุปได้ว่าประชาธิปไตยส่งผลทางลบต่อพุทธศาสนาเมื่อเทียบกับราชาธิปไตย

ประพนธ์ ผมขอเพิ่มเติม ผมคิดว่ารากฐานการปกครองคณะสงฆ์มาจากราชธิปไตยแต่เวลานี้บ้านเมืองปกครองด้วยประชาธิปไตย แม้จะเป็นประชาธิปไตยที่อ่อนแออย่างอาจารย์สุวรรณว่าก็ตาม ข้อนี้อาจเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้รู้กับพุทธศาสนาไม่อาจเชื่อมเข้าหากัน สมัยราชธิปไตยพระมหากษัตริย์ทรงมีบทบาทมากถึงขนาดยุคนึงพระมหากษัตริย์ทรงทำหน้าที่วินิจฉัยวินัยของพระ

สมภาร ผมขอแทรกอาจารย์ประพนธ์นิดหนึ่ง คืออย่างนี้ครับ ที่ผมตั้งข้อสังเกตเรื่องประชาธิปไตยกับราชธิปไตยข้างต้น มันมาจากผมได้ยินหลายคนพูดว่า สมัยราชธิปไตยนั้นพระมหากษัตริย์ทรงรอบรู้พุทธศาสนาอย่างดี เมื่อคณะสงฆ์หรือสถาบันพุทธศาสนาเกิดปัญหา ก็ทรงช่วยกอบกู้ได้เพราะทรงมีความรู้ แต่ผู้ปกครองในรัฐประชาธิปไตยปราศจากรากฐานทางความรู้ในพุทธธรรม เมื่อพุทธศาสนามีปัญหา คนเหล่านี้ก็ไม่อาจเป็นที่พึ่งของเราได้ ประจักษ์พยานในเรื่องนี้ก็คือกรณีท่านยันตระที่คนกำลังวิพากษ์วิจารณ์กันทั้งเมืองอยู่เวลานี้และจากข้อมูลที่คุณมาทำให้บางคนคิดไปถึงขนาดว่า พุทธศาสนาจะเจริญรุ่งเรืองก็เฉพาะในรัฐราชธิปไตยเท่านั้น รัฐประชาธิปไตยในแง่หนึ่งอาจเป็นตัวเร่งให้พุทธศาสนาเสื่อมโทรมด้วยซ้ำไป

สุวรรณ แต่ดิฉันยังเชื่อว่าปัญหาไม่ได้อยู่ที่ความเป็นรัฐประชาธิปไตยหรือรัฐราชธิปไตย เรื่องนี้อาจขึ้นอยู่กับตัวบุคคลที่เป็นผู้ปกครองส่วนหนึ่งก็ได้ ดิฉันยังยืนยันว่า อายุของประชาธิปไตยยังน้อยไป ไม่พอจะให้เราประเมินผลอะไรได้กรณีปัญหาอื้อฉาวเวลานี้ส่วนหนึ่งที่ปัญหาแก้ไม่ได้ดิฉันเห็นว่าเพราะตัวบุคคล ไม่ใช่ตัวระบบประชาธิปไตย ประชาธิปไตยหากเข้มแข็ง ดิฉันคิดว่าน่าจะมีศักยภาพที่จะแก้ไขปัญหาดังกล่าว แม้แต่ปัญหาที่อาจารย์กำลังพูดถึง

สมภาร ขอเรียนถามอาจารย์โสรัจจ์ อาจารย์เพิ่งเขียนบทความไปเสนอที่อเมริกาบอกว่าคนไทยส่วนหนึ่งคิดว่าประชาธิปไตยไม่ค่อยเหมาะกับสังคมไทย ไม่

ทราบว่าเป็นบทความนั้น อาจารย์ได้วิเคราะห์หรือไม่ว่า พื้นฐานความคิดที่ว่าประชาธิปไตยไม่เหมาะกับสังคมไทยมีส่วนสัมพันธ์กับความเชื่อในพุทธศาสนา

โสรัจจ์ อันนี้ผมไม่ค่อยแน่ใจเพราะบทความไม่ได้มุ่งจะศึกษาส่วนนี้แต่ในความคิดส่วนตัว ผมคิดว่าสองเรื่องนี้ไม่น่าจะเกี่ยวข้องกัน ผมว่าคนที่ยึดถือหลักการของพุทธไม่จำเป็นต้องปฏิเสธหลักการของประชาธิปไตย ในขณะเดียวกัน คนที่ยึดถือหลักการของประชาธิปไตยก็ไม่จำเป็นต้องปฏิเสธหลักการของพุทธศาสนา สรุปคือพุทธศาสนาไม่จำเป็นต้องขัดแย้งกับประชาธิปไตย

ผมเห็นด้วยกับอาจารย์สุวรรณที่บอกว่าปัญหาความเสื่อมโทรมของคณะสงฆ์ไม่ได้มาจากเหตุผลที่ว่า พุทธศาสนาดำรงอยู่ในรัฐประชาธิปไตย หรือว่าราชธิปไตย ผมคิดว่าปัญหาทั้งหมดมาจากพุทธบริษัท ๔ นี้เอง แต่ที่พูดอย่างนี้ไม่ได้แปลว่าผมคิดว่ารัฐประชาธิปไตยไม่จำเป็น รัฐจำเป็นในแง่การให้ความคุ้มครองแก่ประชาชน แต่ความคุ้มครองดังกล่าวนี้ไม่ได้ลงไปถึงระดับจะให้ประชาชนมีจิตสำนึกในการปกป้องพุทธศาสนา

สมภาร คำถามนี้ขอเจาะจงถามอาจารย์ประพนธ์ เนื่องจากอาจารย์ค่อนข้างจะคุ้นเคยกับเรื่องที่ผมจะถามนี้มากกว่าคนอื่น ผมอยากให้อาจารย์เล่ารูปแบบการปกครองสงฆ์ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับแรกให้วงเสวนานี้ฟังเพื่อเป็นพื้นฐานในการอภิปรายกันต่อไปครับ

ประพนธ์ พระราชบัญญัติสมัยรัชกาลที่ ๕ นะหรือ ผมคิดว่ารูปแบบการปกครองสงฆ์ตามพระราชบัญญัติฉบับนี้มีลักษณะเด่นคือ อำนาจการปกครองคณะสงฆ์สูงสุดอยู่ที่พระมหากษัตริย์ โดยมีมหาเถรสมาคมทำหน้าที่สภาที่ปรึกษา มหาเถรสมาคมไม่มีอำนาจบริหาร คณะสงฆ์เหมือนมหาเถรสมาคมในสมัยปัจจุบันพูดง่าย ๆ ก็คือ พระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขทั้งทางโลกและทางธรรม

สมภาร เหมือนจักรพรรดิโรมันตะวันออกที่เป็น

ประมุขศาสนาคริสต์นิกายออร์ทอดอกซ์ นอกเหนือจากการเป็นประมุขของรัฐ

ประพนธ์ ใช่ อย่างนั้นเลย คือรัชกาลที่ ๕ ท่านอาจจะทรงเห็นว่าหน้าที่ของพระมหากษัตริย์คือการเป็นผู้ปกครองทั้งทางโลกและทางธรรม ท่านทรงตั้งคณะบุคคลจำนวนหนึ่งขึ้นมาทำหน้าที่ให้คำปรึกษาการบริหารบ้านเมือง นี่คือเรื่องทางโลกนะ ในทางธรรมท่านก็ทรงตั้งมหาเถรสมาคมขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่ให้คำปรึกษาทางด้านพระศาสนา มหาเถรสมาคมไม่มีอำนาจในตัวเอง อำนาจทั้งหมดจะอยู่ที่พระเจ้าแผ่นดิน

สมภาร ผมคิดว่าสิ่งที่อาจารย์ประพนธ์ชี้ให้เห็นนี้สำคัญมากในแง่ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ คนสมัยนี้อาจไม่เข้าใจว่าทำไมตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชซึ่งเป็นประมุขสูงสุดในทางศาสนาจึงต้องสถาปนาโดยพระเจ้าแผ่นดิน ทำไมเราจึงเรียกพระที่ได้สมณศักดิ์เป็นเจ้าคุณว่าพระราชาคณะ ถ้าเราย้อนกลับไปดู พ.ร.บ.คณะสงฆ์ฉบับแรก เราจะรู้สึกแปลกใจ ทั้งนี้เพราะธรรมเนียมไทยโบราณนั้นถือว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขทั้งทางโลกและธรรม

ประพนธ์ ผมมีข้อมูลเพิ่มเติมอีกนิดหนึ่งคือ เท่าที่ผมสังเกตในสมัยที่ใช้ พ.ร.บ.สงฆ์ฉบับแรกอยู่ หากสมเด็จพระสังฆราชพระองค์ใดใกล้ชิดกับพระเจ้าแผ่นดินมาก ท่านก็จะมีการมีอำนาจ ในการบัญชาคณะสงฆ์มาก ตัวอย่างกรณีที่ว่านี้ก็เช่น สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ซึ่งทรงมีพระอำนาจในการบริหารงานคณะสงฆ์ในสมัยนั้นมาก ผมไม่แน่ใจว่า หากไม่ใช่ท่าน แต่เป็นสามัญชนธรรมดาที่ขึ้นมาเป็นสมเด็จพระสังฆราช พระสังฆราชพระองค์นั้นจะทรงมีอำนาจในการบริหารคณะสงฆ์เป็นที่เคารพยำเกรงอย่างสมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ท่านหรือไม่ อันนี้ผมไม่แน่ใจ แต่เท่าที่ผมสังเกต ถ้าสมเด็จพระสังฆราชทรงก้าวขึ้นมาจากสามัญชน ไม่ใช่เจ้านายที่ใกล้ชิดพระเจ้าแผ่นดิน ท่านจะไม่ค่อยมีอำนาจ ไม่ค่อยมีบารมี

สมภาร ขอเรียนถามอาจารย์ประพนธ์เพื่อเป็นความรู้ สมัยอยุธยามีตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชหรือเปล่าครับ

ประพนธ์ มีเหมือนกัน แต่ใช้ในคนละความหมายกับสมัยรัตนโกสินทร์สังฆราชสมัยอยุธยาคือตำแหน่งผู้ปกครองสงฆ์ในเขตใดเขตหนึ่ง เช่นเจ้าพระฝาง ท่านก็เป็นสังฆราชฯ ผมเข้าใจว่าสมัยอยุธยา สมณศักดิ์แยกเป็นสองสายคือสายวิชาการกับสายบริหาร ถ้าใครอยู่สายวิชาการ สมณศักดิ์จะขึ้นต้นด้วยคำว่าพระครู แต่ถ้าอยู่ฝ่ายบริหารก็จะเป็นพระราชาคณะ

สมภาร ขอถามอาจารย์ต่อ เรื่องสืบเนื่องกัน อาจารย์คิดว่าทำไม พ.ร.บ.สงฆ์ฉบับรัชกาลที่ ๕ จึงถูกยกเลิกในสมัยจอมพล ป. แล้วใช้ฉบับ ๒๕๔๔ แทน

ประพนธ์ อันนั้นมันเป็นเพราะกระแสทางการเมือง ทางโลกเขามีการเลือกตั้ง มีการแยกอำนาจปกครองออกเป็นฝ่ายบริหาร, ตุลาการ และนิติบัญญัติ ทางธรรมก็คิดว่าน่าจะใช้ระบบเดียวกันนั้นเพื่อให้สอดคล้องกัน

สมภาร อาจารย์กำลังบอกว่า เมื่อสถานการณ์ทางการเมืองการปกครองของทางโลกเปลี่ยน ทางโลกก็เลยมาเปลี่ยนให้คณะสงฆ์มีรูปแบบการบริหารงานเหมือนตน อย่างนั้นใช่ไหมครับ

ประพนธ์ ผมว่าพระสงฆ์เองท่านก็คงอยากให้เปลี่ยนด้วยไม่เช่นนั้นคงไม่สำเร็จเอาเป็นว่าทางบ้านเมืองและคณะสงฆ์น่าจะเห็นสอดคล้องกันว่ารูปแบบการบริหารงานของฝ่ายบ้านเมืองกับคณะสงฆ์น่าจะใช้รูปแบบที่ใกล้เคียงหรือสอดคล้องกัน จึงทำให้เกิด พ.ร.บ.ฉบับที่สองนี้ที่กำหนดให้สมเด็จพระสังฆราชทรงเป็นประมุข โดยไม่ทรงลงมายุ่งเรื่องการบริหารคล้ายๆพระมหากษัตริย์ในทางโลก อำนาจการบริหารก็ให้อยู่ในมือของสังฆนายกและคณะสังฆมนตรี ทำนองเดียวกับนายกรัฐมนตรีและคณะรัฐมนตรีของฝ่ายบ้านเมือง อำนาจวินิจฉัยอธิกรณ์ก็ให้อยู่กับคณะพระวินัยธรทำนองเดียวกับศาลในทางโลก

และสุดท้ายอำนาจตรากฎระเบียบต่าง ๆ เกี่ยวกับสงฆ์ ก็ให้อยู่ในมือของสังฆสภาที่ทำหน้าที่เหมือนสภาผู้แทนราษฎรของทางบ้านเมือง

สุวรรณ ขอเรียนถามอาจารย์ประพนธ์นิดหนึ่ง ไม่ทราบว่าจุดมุ่งหมายหนึ่งของการที่รัฐต้องตราพระราชบัญญัติสงฆ์ก็เพื่อต้องการส่งเสริมให้คณะสงฆ์ประพฤติปฏิบัติพระธรรมวินัยได้ดียิ่งขึ้นหรือไม่

ประพนธ์ ผมคิดว่ารัฐไม่น่าจะคิดลึกซึ้งได้ขนาดนั้น ตัวอย่างก็เช่น พ.ร.บ.ฉบับ ๒๔๔๔ ที่เรากำลังพูดอยู่นี้ ตามพระวินัยนั้น ไม่มีหรือการแยกอำนาจสงฆ์ออกเป็นฝ่ายบริหาร นิติบัญญัติ และตุลาการ ผมว่าจุดประสงค์หลักของการตรา พ.ร.บ.สงฆ์ ไม่ว่าจะฉบับใดก็ตาม คือ รัฐต้องการให้คณะสงฆ์เป็นเครื่องมือของตนในทางการบริหาร ทำอย่างไรจึงจะให้คณะสงฆ์ซึ่งถูกมองว่าเป็นหน่วยหนึ่งของสังคมเหมือนหน่วยอื่น ๆ ให้ความร่วมมือกับรัฐมากที่สุดเท่าที่จะทำได้

สุวรรณ แสดงว่าพระราชบัญญัติสงฆ์ไม่ว่าจะในยุคประชาธิปไตยหรือเผด็จการก็ล้วนแต่ตราขึ้นเพื่อประโยชน์ของผู้ปกครอง

ประพนธ์ ผมคิดว่าอย่างนั้น ไม่มี พ.ร.บ.สงฆ์ฉบับใดตราขึ้นเพื่อเอื้อให้พระสงฆ์ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยได้ดียิ่งขึ้น หรือตราขึ้นโดยใช้พระวินัยเป็นแม่แบบ ผมเห็นเขาอยู่แต่กับเรื่องอำนาจการบริหารว่าทำอย่างไรจึงจะจัดรูปแบบการปกครองสงฆ์ให้เป็นประโยชน์ที่สุดแก่รัฐ เขาไม่เคยมองว่าทำอย่างไรบ้านเมืองจึงจะส่งเสริมให้พระสงฆ์ได้ใช้พระวินัยในการปกครองตนเอง อีกเรื่องหนึ่งที่ผมอยากตั้งข้อสังเกตคือ พ.ร.บ.สงฆ์ทุกฉบับเท่าที่มีมา เกิดจากความคิดของคนที่อยู่ข้างบน ไม่ได้มาจากความคิดของคนที่อยู่ข้างล่าง ข้างบนผมอาจจะหมายถึงผู้ปกครองบ้านเมืองและผู้นำสงฆ์ระดับสูง ผมว่าถึงเวลาแล้วที่พระสงฆ์ระดับล่างจะแสดงความคิดเห็น อาจจะผ่านสภาผู้แทนราษฎรก็ได้ ว่าท่านทั้งหลายต้องการ พ.ร.บ.สงฆ์ที่มีรูปแบบและสาระว่าอย่างไร

สมภาร ขอเรียนถามทางอาจารย์สุวรรณบ้าง ขอดามเจาะจงมาที่ พ.ร.บ.สงฆ์สองฉบับคือฉบับ ๒๔๔๔ และ ๒๕๐๕ อาจารย์คิดว่า พ.ร.บ.สองฉบับนี้เมื่อมองเปรียบเทียบกันแล้ว มีข้อดี ข้อด้อยอย่างไรบ้าง

สุวรรณ ดิฉันของดิฉันจะให้ความเห็นเกี่ยวกับตัว พ.ร.บ. ในแง่ที่เป็นเนื้อหา เพราะรู้ไม่ดีพอเท่าอาจารย์ประพนธ์ แต่ประเด็นที่ดิฉันสนใจและคิดว่าเป็นเรื่องสำคัญมากกว่าเรื่องเนื้อหาของ พ.ร.บ.เสียด้วยซ้ำก็คือ ทำอย่างไร เราจึงจะสามารถทำให้ พ.ร.บ.สงฆ์ที่จะเกิดขึ้นมาใหม่เอื้อให้พระสงฆ์ได้ใช้พระธรรมวินัยในการปกครองตนเอง และในการปฏิบัติส่วนตัว ดิฉันสนใจประเด็นนี้มากกว่า

ประพนธ์ ผมอยากตั้งข้อสังเกตเพิ่มเติมว่า ประชาชนทั่วไปที่เป็นพุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่จะไมู้รอกว่าเรามี พ.ร.บ.คณะสงฆ์ แม้แต่พระสงฆ์เองก็ตาม หากไม่ได้เรียนปริยัติธรรมก็อาจจะไม่รู้เหมือนกันว่าเรามีระบบการปกครองสงฆ์ที่ดำเนินไปตามพ.ร.บ.สงฆ์ ที่พูดมานี้ผมต้องการชี้ให้เห็นว่า ชาวพุทธส่วนใหญ่ไม่รู้เรื่อง พ.ร.บ.สงฆ์ แต่ชาวพุทธก็มีเกณฑ์บางประการในการตรวจสอบสถาบันสงฆ์ มองจากแง่นี้ ผมคิดว่าพ.ร.บ.สงฆ์ไม่ใช่สิ่งสำคัญเท่าไรนัก เวลานี้เรามาเน้นมาให้ความสำคัญกับพ.ร.บ.นี้ จนดูเหมือนว่าปัญหาของสงฆ์ทั้งหมดจะแก้ไขได้ทันทีถ้าเราแก้พ.ร.บ.สงฆ์ให้ดี ผมไม่เห็นด้วยกับแนวคิดนี้ ผมว่าสังคมพุทธมีพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้าที่สำคัญสูงสุด เวลาพระปฏิบัติไม่ถูกชาวบ้านเขาไม่รู้รอกว่าสิ่งนี้ขัดพ.ร.บ.สงฆ์หรือไม่ แต่เขารู้ว่ามีพระธรรมวินัยแม้แต่นักวิชาการฝรั่งหรือต่างชาติที่ไม่ใช่ฝรั่งที่เขียนเรื่องการปกครองสงฆ์ก็เน้นเรื่องพ.ร.บ. ผมคิดว่าเป็นความเข้าใจที่ไม่ถูกต้อง การปกครองสงฆ์มีความหมายมากกว่าพ.ร.บ.สงฆ์ พ.ร.บ.นี้เป็นเพียงส่วนประกอบของการปกครองสงฆ์เท่านั้น

สมภาร ขอแทรกเรื่องนักวิชาการฝรั่งนิดหนึ่ง ผมเข้าใจว่าฝรั่งอยู่ในสังคมที่เริ่มต้นทุกอย่างด้วยการวาง

กฎกติกาในการอยู่ร่วมกันก่อน จากนั้นจึงจัดสรรองค์ประกอบต่างๆ ของสังคม ตามกฎกติกานั้น เขาค้นเคยกับการมีกฎก่อนทุกสิ่ง ดังนั้นเมื่อมาศึกษาพุทธศาสนา และการปกครองสงฆ์ในบ้านเรา เขาจึงจับเรื่อง พ.ร.บ. สงฆ์เป็นหลัก

ประพจน์ ผมไม่ได้บอกว่ากฎไม่จำเป็น กฎต้องมีแน่ ไม่เช่นนั้นเราจะอยู่เป็นสังคมได้อย่างไร แต่สิ่งที่ผมอยาก จะบอกคือกฎที่ว่านี่คือพระวินัย ไม่ใช่พ.ร.บ.สงฆ์ การ ศึกษาสถาบันสงฆ์โดยให้ความสำคัญแก่พ.ร.บ.สงฆ์ ไม่ได้สนใจพระวินัย ผมว่าไม่ถูกต้อง กฎของสงฆ์ต้องมี แต่กฎนั้นต้องมาจากพระวินัยไม่ใช่พ.ร.บ.สงฆ์ซึ่งรัฐ เป็นผู้กำหนดให้ แล้วการใช้พระวินัยเป็นหลักนี้ไม่ใช่ที่ผมคิดเอาเอง เคยมีตัวอย่างมาแล้วในสมัยรัชกาลที่ ๑ เวลาจะออกกฎสำหรับสงฆ์ ท่านปล่อยให้คณะสงฆ์ ดำเนินการออกกฎที่อิงอยู่กับพระวินัย ท่านจะไม่ออก กฎท่านเองเอาอำนาจรัฐเข้าไปครอบงำสถาบันสงฆ์ จะ อย่อย่างไรก็ตาม ไม่ได้หมายความว่า ท่านทรงเอาหูไปนา เอาตาไปไร่ ไม่สนใจคณะสงฆ์ ไม่ใช่อย่างนั้น แม้ว่าท่าน จะทรงให้คณะสงฆ์คิดหาวิธีออกกฎระเบียบที่อิงอยู่ กับพระวินัยโดยตัวท่านไม่เข้าไปแทรกแซงโดยตรง แต่ ท่านก็ทรงทำหน้าที่สำคัญอยู่จนนอก คือคอยเร่งเร้า หรือ ว่าติดตามให้งานบริหารคณะสงฆ์ดำเนินไปอย่างรวดเร็ว กันกาลทันเวลา ท่านทรงทำหน้าที่อย่างหลังนี้เป็นประการ จำคัญ

โสรัจจ์ ผมว่าพ.ร.บ.สงฆ์เป็นสิ่งที่ไม่จำเป็นเลย เรา าจมองพระสงฆ์ในฐานะที่เป็นพลเมืองไทย และใน ฐานะพลเมืองไทย กฎหมายทุกข้อ ไม่ว่าจะเป็นทางแพ่ง ละอาญาที่ใช้กับคนไทยก็ใช้กับพระสงฆ์อยู่แล้ว เมื่อ พระสงฆ์ทำผิด ผมคิดว่ากฎหมายแพ่งและอาญาเท่าที่มี อยู่เพียงพอที่จะจัดการกับพระสงฆ์รูปนั้น ผมคิดว่าการ ะบริหารงานคณะสงฆ์ หรือการควบคุมสมาชิกในวงการ ะสงฆ์ให้อยู่ในระเบียบแบบแผนที่ดีงาม ใช้เพียงพระวินัย องพระพุทธรเจ้าก็น่าจะเพียงพอแล้ว ไม่จำเป็นต้องออก

พระราชบัญญัติสงฆ์มาอีก เว้นแต่ว่า พ.ร.บ.นั้นจะ สนับสนุนพระวินัยเท่านั้น

ประพจน์ จะอย่างไรก็ตาม ผมคิดว่าการจะไม่มี พ.ร.บ.สงฆ์เลย อาจจะเป็นเรื่องยาก เพราะเกี่ยวพันไป ถึงอำนาจรัฐ คงไม่มีรัฐไหนที่ยินดีให้หน่วยบางหน่วยใน รัฐนั้นเป็นอิสระจากการควบคุมของรัฐ ประเด็นที่เราควร เรียกเรื่องจึงไม่ใช่ประเด็นการยกเลิกไม่ให้มีพ.ร.บ.สงฆ์ แต่ประเด็นน่าจะอยู่ที่การเรียกร้องให้มีพ.ร.บ.สงฆ์ที่ อิงอยู่กับพระธรรมวินัยมากกว่า

สมภาร แต่ผมยังมองเห็นว่ามีเหตุผลที่สำคัญอยู่ ข้อหนึ่งที่ทำให้เราต้องยอมรับว่าพ.ร.บ.สงฆ์เป็นสิ่งจำเป็น เหตุผลที่ว่านี่คือตัว พ.ร.บ.นี้จะทำหน้าที่วางรูปแบบ บางอย่างของการบริหารงานคณะสงฆ์ ซึ่งไม่มีระบุไว้ใน พระธรรมวินัย หากรูปแบบนี้ถูกจัดวางอย่างเหมาะสม ก็จะเป็นประโยชน์แก่การบริหารงานคณะสงฆ์ ผมขอ ยกตัวอย่างกรณีท่านยันตระที่กำลังเป็นข่าวโด่งดังเวลานี้ มีคนไม่น้อยเห็นว่า หากปัญหานี้เกิดในขณะที่ยังคณะสงฆ์ ปกครองตามพ.ร.บ.ฉบับปี ๒๔๘๔ เรื่องที่ยุ่ง ๆ กันอยู่ ก็จะไม่ยุ่ง ที่เป็นปัญหาก็เพราะเรื่องนี้เกิดในขณะที่ยังคณะ สงฆ์ใช้พ.ร.บ.ฉบับปี ๒๕๐๕ ซึ่งระบุว่าผู้บังคับบัญชา ในทางบริหารคือผู้จะทำหน้าที่ทำนองตุลาการพิพากษา ผู้ได้บังคับบัญชา เลยกลายเป็นว่า อุปัชฌาย์เป็นผู้วินิจฉัย อธิการ์พระลูกศิษย์ที่ตนบวชให้ คนก็สงสัยว่าอย่างนี้จะ มีความยุติธรรมหรือ

ประพจน์ ผมว่าไม่แน่นอนหรอก หากกรณีท่านยันตระ เกิดในขณะใช้ พ.ร.บ.๒๔๘๔ ปานนี้เรื่องอาจจะบานปลาย ได้กันไปได้กันมาอยู่ในสังคมสภา กลายเป็นปัญหาความ แตกแยกลูกกลามไปใหญ่

สมภาร ผมเพียงแต่ยกตัวอย่าง ไม่ได้แปลว่าผม เห็นว่าพ.ร.บ. ปี ๒๔๘๔ ดีแล้วไม่ใช่อย่างนั้น ตามความ เห็นของผม พ.ร.บ.ฉบับนี้มีข้อบกพร่องอยู่มาก ไม่แน่ว่า หากเรากลับไปบริหารงานคณะสงฆ์ตามแบบปี ๒๔๘๔

ซึ่งกำหนดให้มีการเลือกสมาชิกสังฆสภาท่านของผู้แทน
ราษฎร อาจจะมีการซื้อเสียงในวงการสงฆ์ก็เป็นได้ ใคร
จะไปรู้ เวลานี้พระสงฆ์ในหัวเมืองก็ประสบปัญหาหลาย
อย่าง มีหลายเรื่องที่คุณอาจไม่รู้ เช่นการสอบนักธรรม
เวลานี้ ผมว่าไม่ต่ำกว่าร้อยละ ๗๐ สอบผ่านเพราะการ
ทุจริต ประเด็นหลักที่ผมต้องการเสนอคือ หากพ.ร.บ.
สงฆ์เขียนอย่างถูกต้อง และพระวินัยของสงฆ์และพยายาม
สร้างรูปแบบการบริหารงานบางอย่างที่ไม่มีระบุในพระวินัย
แต่ว่าไม่ขัดพระวินัย แล้วทำให้งานคณะสงฆ์เดินไปด้วยดี
ในแง่ พ.ร.บ.สงฆ์ก็ถือว่าสำคัญและจำเป็น ผมทราบ
จากพระเถระผู้ใหญ่ที่นั่งอยู่ในกรรมการสำคัญ ๆ ว่า
ปัญหาความล่าช้าของการบริหารงานคณะสงฆ์ในปัจจุบัน
ที่สำคัญประการหนึ่ง คือ พระเถระระดับสูงท่านทำงาน
ไม่เป็นระบบ ในการประชุมสำคัญ ๆ เวลาประมาณ ๒
ใน ๓ ต้องเสียไปเพราะเลขานุการที่ประชุม ซึ่งก็คือ
เจ้าหน้าที่กรมการศาสนาต้องคอยทบทวน สรุปเรื่อง
ที่เคยประชุมกันมาแล้วครั้งก่อนให้ท่านฟัง พระผู้ใหญ่
ระดับกรรมการมหาเถรสมาคมส่วนใหญ่ไม่มีเลขานุการ
ส่วนตัว และท่านเองก็ไม่สนใจจะตั้งหรือให้ว่านใคร
ปัญหาท่านเองนี้ ผมว่าแก้ไม่ได้ด้วยพระธรรมวินัย แต่
แก้ได้ด้วยการมีกฎ ระเบียบ หรือระบบการบริหาร
งานสมัยใหม่ ซึ่งสามารถกำหนดได้ด้วย พ.ร.บ.สงฆ์

๒. อะไรคือความสัมพันธ์ที่พอดีระหว่างพุทธศาสนากับรัฐ

สมภาร ขอนี้ขอเรียนถามเจาะจงอาจารย์สุวรรณ
ก่อนเพราะเห็นอาจารย์สนใจปัญหานี้ค่อนข้างจะมาก
คำถามคืออาจารย์คิดว่าอะไรคือความสัมพันธ์ที่พอเหมาะ
พอดีระหว่างพุทธศาสนากับรัฐ

สุวรรณ ดิฉันคิดว่าคำถามนี้อาจตอบได้ง่ายและ
ชัดเจนขึ้นหากจะพิจารณาชีวิตของพระบรมศาสดาของ
ศาสนาต่าง ๆ ซึ่งได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับรัฐและจากตัวอย่าง
เหล่านี้ เราอาจนำมาสู่การตอบคำถามที่อาจารย์ถามใน
ตอนต้นได้

เมื่อจำแนกดูความสัมพันธ์ระหว่างศาสนาในศาสนา
หรือปรัชญากับรัฐ เราอาจพบกรณีต่อไปนี้คือ

๑. รัฐเป็นผู้ทำลายศาสนาเสียเอง : กรณีดังกล่าว
นี้ก็เช่นที่เกิดขึ้นกับพระเยซูและโสเครตีสเป็นต้น

๒. รัฐเป็นผู้ปฏิเสธหรือไม่ก็ทำลายศาสนา : กรณีนี้
เป็นการทำลายไม่ใช่ทำลาย เราจะพบกรณีดังกล่าวนี้ได้
จากชีวิตของขงจื้อเป็นต้น

๓. ศาสดาปฏิเสธรัฐ : กรณีนี้เราอาจพบได้จากชีวิต
ของเหลาจื๊อ เป็นต้น ที่ปฏิเสธรัฐ ปฏิเสธการเข้าไปมี
อำนาจเกี่ยวข้องหรือให้คำแนะนำแก่รัฐ

๔. ศาสดาผนวกรัฐเข้ามาไว้ในอาณาเขตของศาสนา
: กรณีนี้เราอาจพิจารณาได้จากชีวิตของพระศาสดา
มะหะหมัด เป็นต้น

ดิฉันคิดว่าความสัมพันธ์ทั้ง ๔ แบบนี้ พระพุทธเจ้า
ท่านไม่ทรงใช้ ลักษณะสำคัญของการจัดสรรความสัมพันธ์
ระหว่างพุทธศาสนากับรัฐที่พระพุทธเจ้าท่านทรงใช้คือ :
พุทธศาสนาเข้าไปเกี่ยวข้องกับรัฐ แต่ในขณะเดียวกันก็
รักษาระยะห่างที่พอเหมาะพอดีระหว่างตนเองกับรัฐไม่
ให้ใกล้ชิดพัวพันกันเกินไป หรือเห็นห่างจนดูเป็นไม่
เกี่ยวข้องกันสังคมจนเกินไป รูปแบบและวิธีการดังกล่าวนี้
ดิฉันคิดว่าเหมาะสมที่สุดแล้ว และจากการใช้วิธีการ
ดังกล่าวนี้ทำให้เกิดผลดีหลายอย่างตามมา ประการแรก
รัฐจะไม่เป็นศัตรูกับพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าเมื่อทรง
มองรัฐ ท่านไม่ได้มองว่ารัฐคือสิ่งเลวร้าย รัฐคือศัตรู มี
พระพุทธรูปอยู่บางแห่งที่พระพุทธเจ้าท่านแนะนำ
คณะสงฆ์ว่า ควรประนีประนอมผ่อนปรนกับรัฐ (ราชานัน
อนุตติตฺต) ดิฉันจะยังไม่อภิปรายว่าการผ่อนปรนนี้
ควรอยู่ในระดับใด แต่สิ่งที่อยากชี้ให้เห็นตรงนี้คือ พระ
พุทธทวณะเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าทรงมองรัฐว่าเป็น
อย่างไร รัฐกับคณะสงฆ์ในทัศนะของพระพุทธองค์
ต้องอาศัยเกื้อกูลกัน และในการเกื้อกูลนี้ สองฝ่าย
ต้องประนีประนอมผ่อนปรนเข้าหากัน

ประการต่อมา จากท่าทีดังกล่าวข้างต้น จึงเกิดธรรมเนียมปฏิบัติบางประการในคณะสงฆ์ที่เห็นได้ชัดว่าเป็นการประนีประนอมผ่อนปรนกับรัฐเช่น พุทธศาสนาจะไม่ยอมบวชให้แก่คนที่มียาเสพติดติดตัวพุทธศาสนาในประเทศไทยก็ผ่อนปรน ยอมให้พระสงฆ์ต้องไปเกณฑ์ทหาร เป็นต้น นี่คือการอย่างการมีความสัมพันธ์เชิงผ่อนปรนที่พุทธศาสนามีต่อรัฐ

การผ่อนปรนเหล่านี้ดิฉันคิดว่าทำให้รัฐรู้สึกที่พุทธศาสนาไม่ใช่สิ่งแปลกแยกจากรัฐ ไม่ใช่อำนาจพิเศษนอกเหนืออำนาจรัฐที่รัฐจะต้องจับตามดูเป็นพิเศษหรือหาทางยับยั้งไม่ให้เติบโต แต่ในขณะที่ยอมผ่อนปรนต่อรัฐในบางเรื่องเช่นนี้ พระพุทธเจ้าท่านก็ทรงทำหน้าที่สำคัญในการเป็นผู้นำทางสติปัญญา ทางจิตวิญญาณ ซึ่งสถานะอันนี้ทำให้ท่านสามารถจะวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของรัฐบาลได้อย่างมีน้ำหนัก และรัฐเองก็ยินดีรับคำวิพากษ์วิจารณ์นั้นมาปรับปรุงการทำงานของตน

หัวใจของเรื่องดิฉันคิดว่าอยู่ที่ (๑) พระพุทธเจ้าไม่ทรงมองรัฐว่าเป็นศัตรูว่าเลวร้าย ว่าเป็นสิ่งที่พระองค์ต้องทำลายเอาชนะ ตรงกันข้าม ทรงมองว่ารัฐกับพุทธศาสนาต้องเกื้อกูลกันฉันมิตร (๒) ทรงยอมผ่อนปรนต่อรัฐในบางเรื่องซึ่งไม่ใช่เรื่องอุดมการณ์ แต่เป็นเรื่องทางการบริหารหรือเทคนิควิธีการการบริหาร และ (๓) ทรงดำรงฐานะเป็นครูของรัฐ เป็นผู้ชี้รัฐเคयरพ่าเกรง เมื่อทรงเห็นว่าสิ่งใดจะเป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่รัฐในแง่อุดมการณ์ก็ทรงชี้แนะอย่างครุ อย่างผู้หวังดี ทำให้ผู้รับคือรัฐไม่มีปฏิกิริยาโต้ตอบเชิงลบ ต่อคำแนะนำหรือแม้แต่วิพากษ์วิจารณ์รัฐนั้น

สมภาร ผมคิดว่าสิ่งที่อาจารย์พูดมานี้ให้แง่คิดที่สำคัญมาก ผมเองก็ไม่เคยคิดถึงแง่มุมเหล่านี้หลายอย่างเหมือนกัน อาจารย์คิดว่าอะไรคือปัจจัยสำคัญที่ทำให้พระพุทธเจ้าทรงเป็นครูของรัฐได้ โดยรัฐไม่รู้สึกรังเกียจแค้นเมื่อถูกตักเตือนว่ากล่าวจากพระองค์

สุวรรณา อันนี้ดิฉันคิดว่ามาจากศิลปะการจัดสรรความสัมพันธ์โดยรักษาระยะห่างที่พอดีระหว่างพระองค์เองกับรัฐ และในความคิดของดิฉัน พระพุทธจริยาวัตรอันนี้มีนัยสำคัญมากสำหรับให้คณะสงฆ์ได้ไตร่ตรองเมื่อต้องอยู่ในรัฐและมีความสัมพันธ์ต่อรัฐ

สมภาร แล้วอาจารย์คิดว่าพุทธศาสนาในสังคมไทยวางตัวอย่างที่พระพุทธองค์ทรงแสดงในอดีตหรือไม่ครับ

สุวรรณา คำตอบคือไม่น่าจะใช้ คือดิฉันเห็นว่าพุทธศาสนาในสังคมไทยโดยเฉพาะพุทธศาสนาในความหมายของคณะสงฆ์ไทยไม่ได้รับการ "จิตใจ" (spirit) ของการรักษาระยะห่างที่เหมาะสมระหว่างตนกับรัฐที่พระพุทธเจ้าท่านทรงปฏิบัติไว้เป็นตัวอย่างในอดีต คณะสงฆ์เข้าใกล้อำนาจรัฐเกินไป และผลจากการเข้าใกล้นั้นทำให้พุทธศาสนากลายเป็นเครื่องมือของรัฐไป พุทธศาสนาไม่สามารถดำรงสถานะความเป็นครูหรือผู้เตือนสติรัฐ เพราะการเข้าไปพัวพันมากเกินไปนั่นเอง

สมภาร บางคนอาจคิดว่า ที่พระพุทธเจ้าท่านทำได้ในอดีตเพราะปัจจัยสนับสนุนหลายอย่าง เช่น ท่านเป็นอดีตเจ้าชาย เมื่อบวชแล้วท่านทรงเป็นพระศาสดา ซึ่งธรรมเนียมอินเดียสมัยนั้นใครเป็นศาสดาจะเป็นที่เคารพยำเกรงของประชาชนรวมถึงรัฐด้วย แต่พระสงฆ์ธรรมดา ๆ อย่างเช่นพระสงฆ์ไทยไม่มีปัจจัยเช่นนั้นสนับสนุน เราจึงคาดหวังไม่ได้ว่าคณะสงฆ์ไทยจะรักษาระยะห่างดังกล่าวนี้ได้เหมือนที่พระพุทธองค์ทรงกระทำไว้เป็นตัวอย่างปัญหานี้มันอยู่ที่ปัจจัยสนับสนุนอาจารย์คิดอย่างไรครับ

สุวรรณา อันนี้ดิฉันคิดว่าไม่น่าจะใช้เป็นข้ออ้างได้สำหรับดิฉันปัญหามันอยู่ที่ไม่มีใครคิดและให้ความสำคัญแก่เรื่องนี้ ถ้าเราคิดและให้ความสำคัญ ดิฉันคิดว่าคณะสงฆ์ไทยมีศักยภาพที่จะเป็นครูที่คอยทำหน้าที่เตือนสติรัฐรวมถึงวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของรัฐบาลได้ ตัวอย่าง

สนับสนุนในเรื่องนี้ก็เช่นท่านพุทธทาส ท่านพุทธทาสนี้ ดิฉันคิดว่าใช้เป็นตัวอย่างได้สำหรับกรณีการวางตัวอย่าง เหมาะสมของพระสงฆ์ต่อรัฐ

ประพนธ์ พระพุทธเจ้าท่านไม่ทรงเข้าไปก้าวก่าย การเมือง แต่สิ่งที่ท่านทำคือ ท่านคอยเตือนสติผู้ปกครอง บ้านเมือง นี่คือการที่ดิฉันคิดว่าเหมาะสม พระสงฆ์ไทย ปัจจุบันควรถือตามตัวอย่างที่ท่านทรงแสดงให้เห็นนี้

สุวรรณา ดิฉันคิดว่าข้อมูลบางประการเกี่ยวกับ พระพุทธเจ้าอาจช่วยเสริมความเข้าใจของเราตรงนี้ให้ ชัดขึ้นก็ได้ มีเรื่องเล่าว่าเมื่อแรกที่มีการถวายที่ดินของ รัฐเพื่อสร้างเป็นวัดในพุทธศาสนา แล้วมีคนเสนอว่าควร เป็นที่ดินในเขตเมือง พระพุทธเจ้าท่านขอให้ห่างออกมา หน่อย แต่ไม่ใช่ห่างชนิดไกลหรือตัดขาดจากชุมชน ห่าง ในที่นี้หมายถึง ห่างจากชุมชนพอที่จะให้ความไกลห่าง พลุกพล่านของสังคมเมืองไม่เข้ามารบกวนการปฏิบัติกิจ ของสงฆ์ซึ่งต้องการความสงบ แต่ในขณะเดียวกันสถานที่ ตั้งของวัดก็ควรอยู่ไม่ไกลจากชุมชนจนไปมาไม่สะดวก หรือทำให้วัดตัดขาดจากชุมชน เรื่องนี้แม้จะเป็นเรื่องทาง ภูมิศาสตร์ แต่ดิฉันคิดว่ามันสะท้อนแง่คิดหลายประการ อย่างหนึ่งคือมันสะท้อนถึงแนวคิดเรื่องระยะห่างที่ พอเหมาะระหว่างพุทธศาสนากับรัฐพุทธศาสนากับชุมชน และการรักษาระยะห่างนี้จะลงไปในทุกเรื่องเช่นเรื่องทาง ภูมิศาสตร์ที่เรากำลังพูดถึงกันอยู่

ประพนธ์ ผมคิดว่าแนวคิดเรื่องการรักษาระยะห่าง ที่เหมาะสมระหว่างพระสงฆ์กับรัฐนี้อาจดูได้จากเรื่อง ที่สำคัญอีกเรื่องหนึ่งคือพระวินัยจากพระวินัยนี้เราจะเห็นว่า เนื้อหาส่วนที่พูดถึงการที่พระสงฆ์จะต้องเกี่ยวข้องกับรัฐ จะบอกเราอยู่ในตัวว่าพระสงฆ์อยู่ในรัฐ ในชุมชน เกื้อกูล ชุมชน แต่ไม่ควรเข้าไปคลุกคลี จนทำให้ความเปิ่นครุ เป็นผู้นำเสียหายไป การเป็นครุทำให้พระสงฆ์สามารถ เตือนสติสังคม หรือแม้แต่ว่ากล่าวสังคมได้แรงๆ พระ พุทธเจ้าเองท่านก็ทรงวิจารณ์สังคม วิจารณ์ผู้ปกครองรัฐ แรงๆ ด้วยซ้ำไป แต่การวิจารณ์นั้นไม่ใช่การเข้าไปคลุกคลี

กับรัฐ คนที่คลุกคลีกับรัฐมากเกินไปจะทำหน้าที่ครูไม่ได้ เพราะคนไม่นับถือ

๓. การศึกษาของคณะสงฆ์ไทยในฐานะปัจจัยหนึ่งที่ส่ง ผลต่อทัศนคติของคณะสงฆ์ไทยในเรื่องสถานภาพและ บทบาทของตนในสังคม

สมภาร คราวนี้ผมขอมาที่หัวข้อใหม่ ผมคิดว่า เราได้แสดงความเห็นพาดพิงถึงคณะสงฆ์ไทยมาพอสมควร แล้ว บทบาทและสถานภาพของพระสงฆ์ไทยที่เราพูด กันมาเป็นผลที่มาจากสาเหตุและปัจจัยหลายอย่าง ผม คิดว่าปัจจัยหนึ่งที่มีส่วนสำคัญในการหล่อหลอมให้คณะ สงฆ์ไทยเป็นอย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบันคือการศึกษา ขอ เรียนถามอาจารย์สุวรรณาก่อนว่า อาจารย์มองการศึกษา ของสงฆ์คือบาลี นักธรรม และมหาวิทยาลัยสงฆ์แล้ว มี ข้อคิดหรือข้อวิจารณ์อย่างไรบ้างครับ

สุวรรณา ดิฉันจะไม่ขอแตะต่อ ประเด็นเรื่องความ ต่อเนื่อง เท่าที่ทราบและได้ยินได้ฟังมา จากท่านผู้รู้ ระบบ การศึกษาของคณะสงฆ์ไม่ค่อยต่อเนื่องและสัมพันธ์กัน แต่อยากมองจากแง่มุมอื่นเช่นด้านการนำเสนอเนื้อหา ว่า พระสงฆ์ควรสอนชาวบ้านเรื่องอะไร และในการที่ พระสงฆ์จะสอนเช่นนั้นได้ เราควรมีระบบการศึกษา สำหรับสงฆ์อย่างไร จึงจะเอื้อให้ท่านดำเนินบทบาทที่ กล่าวข้างต้นนั้นได้

สิ่งที่ดิฉันสนใจคือ ดิฉันคิดว่าพระสงฆ์อยู่ในชุมชน อยู่กับชาวบ้าน การจะสอนหลักธรรมที่เกี่ยวกับชีวิตของ เขาท่านจำเป็นต้องเข้าใจชีวิตเขาพอสมควร และนี่ก็คือ ปัญหาที่ดิฉันอยากตั้งเป็นคำถาม 'ทำอย่างไร ความรู้ เกี่ยวกับมิติด้านต่างๆ ของชีวิตฆราวาสจะเข้าไปอยู่ใน เนื้อหาการศึกษาของสงฆ์อย่างเหมาะสม' ปัญหานี้เปิด ทางให้เราคิดหารูปแบบและเนื้อหาของการศึกษาสงฆ์ได้ มากมาย ซึ่งดิฉันคิดว่าผู้อยู่ในวงการการศึกษาของคณะ สงฆ์น่าจะเป็นผู้ที่เหมาะที่สุดที่จะคิดหาคำตอบในเรื่องนี้ สำหรับดิฉัน สิ่งที่ได้ก็คงเป็นเพียงแง่คิดเท่านั้น ดิฉัน คิดว่าความเข้าใจในเนื้อหาพุทธธรรมล้วนๆ ไม่พอจะให้

พระสงฆ์ทำงานเพื่อชุมชนได้ดีแต่ความเข้าใจในพุทธธรรม นั้นเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ พระสงฆ์ต้องรู้เรื่องเหล่านี้อย่าง ลึกซึ้ง แต่รู้พุทธธรรมเชิงเนื้อหาที่บริสุทธิ์อย่างเดียวไม่พอ ท่านต้องรู้จักคนที่ท่านจะสอน รู้จักแง่มุมที่ซับซ้อนของ ชีวิตเขา เพื่อที่ท่านจะมองเห็นช่องทางในการประยุกต์ พุทธธรรมอย่างเหมาะสมจะนั่นเอง

สมภาร อาจารย์ประพจน์คิดอย่างไรครับ

ประพจน์ ผมขอมองไปอีกด้านหนึ่งซึ่งไม่ใช่ด้านที่ อาจารย์สุวรรณพุดมา สำหรับผม ระบบการศึกษาของ สงฆ์ในปัจจุบันที่แยกเป็น ๓ สาย คือ สายนักธรรม สายบาลี และสายมหาวิทยาลัยสงฆ์ มีเหตุผลในการ ดำรงอยู่ในตัวมันเองและเมื่อพิจารณาเหตุผลเหล่านี้แล้ว เราอาจสรุปได้เองว่าสามสายนี้ไม่จำเป็นต้องยุบมารวมกัน อย่างที่มีบางคนเสนอในช่วงสองสามปีที่ผ่านมา นี้ ผมจะ ลองอธิบายดูว่าเหตุผลที่ว่านี้เป็นอย่างไร

สายนักธรรม : สายนี้มีจุดประสงค์จะผลิตพระสงฆ์ ที่มีความรู้ในทางพุทธศาสนาในระดับที่สามารถเป็นนัก เทคนิได้ แต่ไม่ถึงขั้นจะทำวิจัยในทางพุทธศาสนาอย่าง ลึกซึ้ง เพราะไม่ได้เรียนภาษาบาลี ซึ่งเป็นภาษาต้นฉบับ ของคัมภีร์พุทธศาสนา ถ้าเรากลับไปดูที่มาของการศึกษา แผนกนักธรรมนี้ เราจะพบว่าเกิดในสมัยรัชกาลที่ ๕ และเกิดเพราะท่านเห็นว่าสังคมไทยมีความต้องการ พระสงฆ์ในระดับผู้ชี้นำทางศีลธรรมที่ไม่ต้องการความ ลึกซึ้งในทางทฤษฎีอะไรนักหนา ผมเข้าใจว่าการเรียน นักธรรม พระสงฆ์ทั่วไปในชนบทสามารถเรียนรู้ได้อย่าง กว้างขวาง และความรู้ในระดับนี้ก็พอจะให้พระสงฆ์ใน ชนบทเผยแผ่ศาสนาได้อย่างมีประสิทธิภาพพอสมควร

สายบาลี : สายนี้เป็นสายเก่ามีมาอย่างน้อยก็ตั้งแต่ สมัยปลายอยุธยา สายนี้มุ่งผลิตพระสงฆ์ที่รู้ภาษาบาลี และสามารถเข้าใจคัมภีร์พุทธศาสนาต้นฉบับที่เขียนเป็น ภาษาบาลี ผู้ที่ผ่านการศึกษายสายนี้จะมีความรู้เกี่ยวกับ พุทธธรรมลึกซึ้งกว่าผู้เรียนสายนักธรรมเพราะสามารถ เข้าถึงต้นฉบับงานที่อยู่ในภาษาบาลี จุดประสงค์ของการ

ศึกษาสายบาลี ผมคิดว่าเป็นการผลิตพระสงฆ์ที่ไม่เพียง แต่เป็นนักเทคนิค หากแต่มีความรู้ลึกซึ้ง สามารถทำวิจัย ในระดับสูงขึ้นไปอีก

สายมหาวิทยาลัยสงฆ์ : สายนี้เพิ่งเกิดเมื่อ ๔๐ กว่าปี ที่ผ่านมา จุดประสงค์คือการประนีประนอมระหว่างสาย นักธรรมและบาลี และประนีประนอมกับโลกสมัยใหม่ มหาวิทยาลัยสงฆ์มุ่งผลิตพระสงฆ์ให้รู้พุทธศาสนาลึกซึ้ง กว่าสายนักธรรม แต่ไม่ลึกเท่าสายบาลี ในขณะเดียวกัน ก็ให้พระสงฆ์เรียนวิชาการสมัยใหม่ในปริมาณที่ไม่ต่างไป จากมหาวิทยาลัยฆราวาส เหตุผลสำคัญที่สนับสนุนการ ดำรงอยู่ของมหาวิทยาลัยสงฆ์ คือการผลิตพระสงฆ์หรือ บุคลากรทางศาสนาที่สามารถเชื่อมโยงโลกเข้าหาธรรม หรือเชื่อมธรรมไปหาโลก ท่านจึงให้เรียนวิชาการทางโลก ควบคู่กันไปด้วย ผู้จบสายนี้จะไม่รู้พุทธธรรมลึกซึ้งเท่า ผู้จบสายบาลี แต่จะได้เปรียบผู้เรียนสายบาลีตรงที่รู้กว้าง และเข้าใจสังคมฆราวาสมากกว่า

การมีสามระบบมีเหตุผลในตัวเอง พระสงฆ์รูปไหน ต้องการเพียงเป็นนักเทคนิคที่สามารถสั่งสอนหลักธรรม แก่ชาวบ้านทั่วไปที่ไม่ใช่ปัญญาชนก็เรียนนักธรรมไป ท่านที่ต้องการเป็นนักวิจัยหรือนักวิชาการทางพุทธศาสนา ในระดับสูงขึ้นไปก็เรียนบาลี ส่วนท่านใดยอยากูรู้ทาง โลกควบคู่ไปกับรู้พุทธศาสนาในระดับปานกลางก็เรียน มหาวิทยาลัยสงฆ์

สมภาร ฟังดูเหมือนอาจารย์ไม่เห็นด้วยที่จะรวม สามระบบนี้เข้าเป็นระบบเดียว โดยสร้างหลักสูตรขึ้นใหม่ ให้ต่อเนื่อง แล้วหลักสูตรใหม่นี้ก็เขียนจากความต้องการ ที่เรากล่าวถึงในสายนักธรรม บาลี และมหาวิทยาลัย สงฆ์ที่กล่าวมาในตอนต้นนั่นเอง เหตุผลในการรวมคือ เพื่อความเป็นเอกภาพและความไม่สับสนเปลืองที่เกิดจากการ ทำงานซ้ำซ้อน

ประพจน์ ผมคิดว่าการมี ๓ ระบบอย่างปัจจุบันจะ ทำให้มีทางเลือกมากขึ้น ใครชอบทางไหนก็ไปทางนั้น อย่างนี้จะไม่ดีกว่าหรือความชอบของคนเราจะบังคับเขา

ได้อย่างไร ถ้ามีระบบเดียวแล้วมีพระบางรูปท่านอยากเรียนแค่เป็นนักเทคนิค จะให้ท่านเรียนอย่างไร

สมภาร เราก็จัดหลักสูตรเป็นชั้นประถม มัธยม และอุดมศึกษา ก็ได้ครับ และสามระดับนี้เรายังอาจจัดให้มีความสมบูรณ์ในตัวเอง นอกเหนือจากการเป็นฐานของระดับต่อไป ชั้นประถมก็อาจให้เรียนเพียงเพื่อเป็นนักเทคนิคสำหรับชาวบ้านทั่วไป ผู้ไม่ประสงค์จะเรียนสูงๆ ขึ้นไปก็อาจเรียนแค่ขั้นต้นนี้

สุวรรณ ดิฉันขอกลับมาที่ประเด็นแรกที่พูดในตอนต้น สิ่งที่ดิฉันสนใจและเป็นห่วงไม่ใช่รูปแบบการจัดหลักสูตร แต่อยู่ที่เนื้อหามากกว่า ปัจจุบันเรามีพระสงฆ์ในระดับที่สามารถสื่อสารพุทธธรรมแก่ปัญญาชน และนักวิชาการน้อยมาก แทบจะนับจำนวนได้ เมื่อเทียบกับปริมาณของพระสงฆ์ทั่วประเทศ จะจัดหลักสูตรอย่างไร จะรวมหรือจะแยก ดิฉันขอให้เป็นที่ของผู้อยู่ในวงการศึกษาสงฆ์จะคิดกัน แต่ประเด็นสำคัญที่ดิฉันคิดว่าเราควรตระหนักอยู่ตลอดเวลา คือ รูปแบบเหล่านี้ต้องเอื้อที่จะผลิตพระสงฆ์ที่สามารถสื่อสารพุทธธรรมแก่ผู้คนในสังคมสมัยใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแก่ปัญญาชนและนักวิชาการ

ดิฉันเห็นด้วยว่าเรามีความจำเป็นที่จะต้องมีพระสงฆ์ที่รู้พุทธธรรมอันบริสุทธิ์ในคัมภีร์อย่างดีเพื่อรักษาไว้ซึ่งพระธรรมวินัยแต่นี้ก็ไม่ได้แปลว่าเราจะต้องสร้างพระสงฆ์ให้เป็นอย่างนี้ทั้งหมด ในพระสงฆ์ ๑๐๐ รูป เราอาจต้องการผู้ที่รู้บาลีอย่างลึกซึ้งแตกฉานจำนวนหนึ่ง แต่ใน ๑๐๐ รูปนี้ ดิฉันคิดว่าก็ควรมีจำนวนหนึ่งที่รู้สังคม รู้โลก และสามารถสื่อสารพุทธธรรมแก่โลกได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สมภาร ขอเรียนถามอาจารย์ประพนธ์ อาจารย์มีประสบการณ์สอนพระที่จบสายบาลีมาแล้วมาเรียนต่อที่ภาควิชาของอาจารย์ ผมคิดว่าการได้คลุกคลีกับท่านเหล่านั้นในฐานะอาจารย์คงพอทำให้อาจารย์มองออกว่าผู้จบสายบาลีมีความรู้ทางพุทธธรรมลึกซึ้งแค่ไหน และมีความสามารถในการสื่อสารพุทธธรรมแก่สังคมสมัยใหม่เพียงใด

ประพนธ์ แหมเรื่องนี้ก็จะพูดยาก ผมไม่ค่อยอยากจะวิจารณ์พระ เอาอย่างนี้ก็แล้วกัน ถ้าให้ผมเปรียบเทียบ เปรียญ ๙ ประโยคสมัยก่อน ผมคิดว่ารู้อะไรหนักแน่นกว่าเปรียญ ๙ ประโยคสมัยนี้ เปรียญ ๙ รุ่นครูของผมทั้งแม่นและกว้าง แต่เปรียญ ๙ สมัยนี้ผมว่าค่อนข้างแคบและไม่แม่น อีกอย่างหนึ่งเท่าที่ผมสังเกตเปรียญสมัยนี้ ถ้าให้อ่านและแปลข้อความที่เคยเรียนมา จะอ่านและแปลได้คล่อง แต่ถ้าไปเจอข้อเขียนที่ไม่เคยพบมาก่อน ท่านเหล่านี้จะมีปัญหา ผมไม่รู้ว่านี่เป็นผลของการเรียนแบบเน้นการท่องจำหรือเปล่า

โสรัจ อาจารย์รู้ได้อย่างไรว่าเปรียญสมัยก่อนรู้บาลีดีกว่าเปรียญสมัยนี้

ประพนธ์ สมัยก่อนการสอบเขาใช้วิธีสอบปากเปล่า ใช้กันรูปสวดเข้าไปในคัมภีร์เจอตรงไหนก็ให้แปลตรงนั้นว่ากันสดๆ เลย การเรียนสมัยก่อนอาจจะต้องท่องจำเหมือนกัน แต่ความตื่นตัวที่จะเรียนรู้มีมากกว่า และระบบการสอบคัดเลือกก็มุ่งจะคัดเอาคนที่รู้มากและแม่นยำเป็นหลัก

สมภาร ขอเสริมอาจารย์ประพนธ์ สมัยที่ผมเรียนบาลี เราจะแปลคัมภีร์ทั้งเล่มไป ๑ จบ จากนั้นเราจะเลือกแปลเฉพาะตอนยากๆ และสำคัญๆ ซึ่งความสำคัญนี้วัดจากการที่มันเคยออกเป็นข้อสอบมาแล้ว พวกเราเรียกข้อความเหล่านี้ว่า 'ประโยคเก็ง' เราจะแปลแต่ประโยคเก็งเหล่านี้ปีไหนข้อสอบออกนอกประโยคเก็งจะมีการตกอย่างมโหฬาร แต่กรณีแบบนี้ นานๆ ที่จะเกิด

ประพนธ์ นี่ไง นี่ไง เปรียญสมัยนี้จึงเป็นอย่างนี้

สุวรรณ เหมือนเด็กกวัดวิชาเก็งข้อสอบเข้ามหาวิทยาลัยสมัยนี้เลย

ประพนธ์ แต่อย่างไร ผมก็ไม่อยากให้เรามองในแง่ลบอย่างเดียว เปรียญ ๙ สมัยนี้ไม่ใช่จะอ่อนเมื่อเทียบกับสมัยก่อนเสมอไป ที่เก่งๆ ก็มี เช่นท่านเจ้าคุณพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์) นันไ

สุวรรณ ปัญหาที่เรากำลังพูดกันอยู่นี้เป็นปัญหาทางระบบ เราไม่ได้พูดปัญหาเชิงบุคคล อาจมีพระสงฆ์ที่ผ่านการศึกษาระบบที่เป็นอยู่แล้ว ปรากฏว่าท่านมีความสามารถสูงอย่างท่านเจ้าคุณพระธรรมปิฎก แต่หลายคนก็วิจารณ์ว่าที่ท่านเก่งเพราะความสามารถส่วนตัวของท่าน ท่านไม่ได้เก่งเพราะสถาบันอบรมมาดี สิ่งที่เราต้องการคือทำอย่างไรเราจึงจะมีสถาบันที่ดีซึ่งสามารถผลิตคนดีออกมาได้มาก

สมภาร อาจารย์สุวรรณคิดอย่างไรครับกับการที่มหาวิทยาลัยสงฆ์กำลังขยายสาขามากขึ้นเวลานี้

สุวรรณ ดิฉันคิดว่ามีความเข้าใจที่น่าจะไม่ถูกต้องนักในกลุ่มผู้บริหารการศึกษาทั้งฝ่ายฆราวาสและพระสงฆ์เวลานี้ที่ไปเข้าใจว่าความใหญ่โตหลากหลายคือสิ่งแสดงความสำเร็จของสถาบันการศึกษา อย่างธรรมชาติศาสตร์เองเวลานี้ก็มีคนพูดกันมากกว่าเปิดสาขาวิชาด้านวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี และแพทย์ที่ตนเองไม่คุ้นเคยเพราะเข้าใจว่าการเป็นมหาวิทยาลัยที่ประสบความสำเร็จต้องมีส่วนวิชาหลากหลาย ผลคือ วิชาใหม่ๆ เหล่านี้ก็มีที่ทำว้างไปได้ไม่ดี ส่วนวิชาที่เคยดีมาในอดีตก็กลับจะแย่ลงเพราะถูกแบ่งปันทรัพยากรและการดูแลไป ดิฉันคิดว่ามหาวิทยาลัยสงฆ์ควรดูตัวอย่างเหล่านี้ประกอบการวางแผนและตัดสินใจในอนาคตด้วย

มหาวิทยาลัยแต่ละแห่งดิฉันคิดว่าน่าจะมีจุดแข็งที่ควรได้รับการพัฒนาดูแลเฉพาะตน อย่างมหาวิทยาลัยสงฆ์นี้จุดแข็งน่าจะอยู่ที่วิชาด้านพุทธศาสนา ภาษาบาลีและปรัชญาดิฉันไม่ได้คัดค้านการเติบโตของมหาวิทยาลัยสงฆ์ การเติบโตและขยายตัวย่อมเป็นไปได้เสมอ แต่ทั้งนี้การขยายตัวและเติบโตนั้นต้องวางอยู่บนรากฐานที่แน่น

โลธรัจ เรื่องมหาวิทยาลัยสงฆ์นี้ผมคิดว่ามีหลายประเด็นที่เราควรนำมาเกี่ยวข้องเมื่อจะอภิปรายพาดพิงถึงสิ่งหนึ่งที่ผมคิดว่าเราควรดูคือปรัชญาหรืออุดมการณ์ของการมีมหาวิทยาลัยสงฆ์ ผมได้อ่านเอกสารของมหา-

วิทยาลัยสงฆ์เองที่บอกว่า เหตุผลหนึ่งในการก่อตั้ง คือต้องการแบ่งเบาภาระของรัฐที่ไม่สามารถจัดการศึกษาแก่คนยากจน โดยเฉพาะคนยากจนในชนบทได้ทั่วถึง ผมคิดว่าหากเราเห็นว่าบทบาทด้านนี้ของมหาวิทยาลัยสงฆ์ก็สำคัญเท่าเทียมกับบทบาทด้านการให้การศึกษาเพื่อรักษาศาสนาการที่มหาวิทยาลัยสงฆ์จะเปิดสาขาวิชาใด ๆ ให้พระสงฆ์ได้เรียนย่อมไม่ใช่เรื่องแปลก มหาวิทยาลัยสงฆ์มีสิทธิ์ทำได้ และพระสงฆ์ก็มีสิทธิ์เรียนวิชาเหล่านี้เหมือนคนไทยทั่วไป ผู้ที่ผ่านการศึกษามากจากมหาวิทยาลัยสงฆ์แล้ว อาจอยู่เป็นพระสงฆ์ต่อไปไม่ได้ ลาสิกขาออกมาคนเหล่านี้ก็เป็นประโยชน์แก่สังคม อย่างอาจารย์สมภารที่นั่งอยู่นี้ก็มาจากมหาวิทยาลัยสงฆ์

สำหรับผม ข้ออ้างที่มีหลายคนพยายามอ้างเพื่อบอกว่าพระสงฆ์ไม่มีสิทธิ์เรียนวิชาเหล่านี้ต้องได้รับการทบทวนและถามกันจริงๆ จังๆ มากขึ้น วิชาการหลายวิชา ผมคิดว่าเราสามารถเลี่ยงไม่ให้เกิดถึงวินัยของพระได้ เช่น วิชาชีววิทยาที่ต้องทดลองกับสัตว์ก็ใช้อย่างอื่นเช่น การทดลองที่บันทึกไว้ในคอมพิวเตอร์หรือวีดิโอ เป็นต้น ส่วนวิชาที่เห็นชัดว่าไม่กระทบถึงวินัยเช่นคณิตศาสตร์ ผมคิดว่าพระมีสิทธิ์เรียนทั้งนั้น แม้วิชาอย่างวิศวกรรมศาสตร์ ถ้าจัดให้เหมาะสม พระก็น่าจะมีสิทธิ์เรียนได้

สุวรรณ ประเด็นเรื่องพระมีสิทธิ์หรือไม่มีสิทธิ์เรียนอะไรนี้ดิฉันคิดว่าไม่ใช่ประเด็นสำคัญ ถ้ามองในแง่สิทธิในฐานะพลเมือง พระก็มีสิทธิ์ไม่ต่างจากคนไทยคนอื่น ๆ แต่ปัญหาที่เรากำลังพูดกันอยู่ก็คือปัญหาว่า อะไรคือความคิดพื้นฐานของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในการขยายสาขาวิชามากขึ้น หากขยายเพื่อแสดงว่าตนเองก็สามารถเปิดคณะวิชาได้มากมายไม่แพ้มหาวิทยาลัยทางโลกมหาวิทยาลัยสงฆ์ก็จะพบกับปัญหาอย่างเดียวกับที่มหาวิทยาลัยของรัฐบางแห่ง เช่น ธรรมชาติศาสตร์ประสบ แต่ถ้ายายเพราะเห็นว่าเป็นสิทธิของพระสงฆ์ซึ่งก็คือลูกชาวไร่ชาวนายากจนในชนบทที่จะได้เรียนวิชาที่เขาอยากเรียน นั่นก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง แต่แม้จะคิดในแง่หลัง

นี้ . ดิฉันคิดว่าก็ต้องไม่ลืมเรื่องฐานที่ต้องสร้างให้แน่นเสียก่อน

สมภาร อาจารย์คิดว่าประเด็นสำคัญอยู่ที่เหตุผลในการขยาย

สุวรรณา ใช่ คือดิฉันยอมรับได้ที่พระสงฆ์จะมีความรู้ทางโลกหรือแม้แต่เชี่ยวชาญในความรู้ในบางท่านที่ชอบภาษาศาสตร์อาจเอาดีทางภาษาศาสตร์ จนงานวิชาการยอมรับก็ได้ แต่บทบาทด้านศาสนาของท่านต้องไม่หล่นหายไป

ประพนธ์ ที่จริงพระสมัยโบราณมีเยอะเยอะที่เก่งวิชาการทางโลก เรื่องพระจะเก่งวิชาการทางโลกสำหรับผมไม่ใช่เรื่องแปลก

โสรัจจ์ เรื่องนี้ที่มันเป็นปัญหาเพราะเรามีชีวิตอยู่ในโลกสมัยที่พระสงฆ์ถูกแย่งบทบาทด้านการศึกษาเพราะผลจากการจัดระบบการศึกษาตามอย่างตะวันตก เราเกิดมาก็พบพระสงฆ์ที่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับวิชาการทางโลกแล้ว เพราะฉะนั้น เมื่อเห็นพระสงฆ์เรียนวิชาการเหล่านี้หรือเปิดสอน เราจึงรู้สึกแปลกใจ ถ้าเราไปเกิดสมัยที่พระสงฆ์คือผู้จัดการศึกษา เราจะไม่รู้สึกแปลกใจสมัยก่อนพระสอนทุกอย่างไม่ว่าจะเป็นวิชาการทางโลกหรือทางธรรม

๔. ขรवासควรมีบทบาทในงานบริหารคณะสงฆ์หรือไม่เพียงใด

สมภาร คำถามต่อไปนี้สืบเนื่องมาจากเมื่อเร็ว ๆ นี้ผมไปฟังอาจารย์ประเวศ วะสี บรรยายในที่สัมมนาทางพุทธศาสนาแห่งหนึ่งเนื้อหาการบรรยายตอนหนึ่งพูดถึงถึงระบบการบริหารคณะสงฆ์ ท่านอาจารย์ประเวศ เล่าว่าท่านพุทธทาสและท่านปัญญานันทะเคยพูดว่าท่านไม่ใช่เจ้าอาวาส ท่านปัญญานันทะสมัยนั้นอยู่ที่วัดอุโมงค์เชียงใหม่ ท่านพูดกับใครต่อใครที่ไปหาว่าท่านไม่ใช่เจ้าอาวาสวัดอุโมงค์ เจ้าอาวาสคือเจ้าขึ้นชีโนรสซึ่งเป็นขรवास ท่านพุทธทาสเองก็พูดเสมอว่าท่านไม่ใช่

เจ้าอาวาสสวนโมกข์ เจ้าอาวาสคือท่านธรรมทาสซึ่งเป็นขรवासน้องชายท่านเอง ดูเหมือนว่า ท่านทั้งสองนี้จะเห็นตรงกันว่า พระสงฆ์ไม่ควรจับงานบริหารวัดเอง หากแต่ควรเอาเวลาไปทำงานด้านวิชาการและเผยแพร่งานบริหารปล่อยให้ขรवासจัดการซึ่งอาจอยู่ในรูปของคณะกรรมการหรือไม่ก็สุดแต่ความเหมาะสม อาจารย์ประเวศเสริมว่าสิ่งที่ท่านพุทธทาสและท่านปัญญานันทะทำไม่ใช่เรื่องแปลกประหลาดเพราะนี่คือธรรมเนียมปฏิบัติที่มีมาแต่สมัยพุทธกาลแล้ว ท่านยกตัวอย่างว่า พระพุทธองค์ไม่ใช่เจ้าอาวาสวัด เจ้าอาวาสคือขรवासคนสำคัญๆ เช่น นางวิสาขา เป็นต้น เมื่อขรवासเข้ามาช่วยดูแลความเป็นอยู่ด้านกายภาพ พระสงฆ์ก็มีเวลามากขึ้นที่จะทำงานด้านที่เป็นหัวใจของพุทธศาสนาจริงๆ เช่น ศึกษาพระธรรมเผยแผ่พระธรรม เป็นต้น ไม่ทราบอาจารย์คิดอย่างไรกับข้อเสนอนี้

ประพนธ์ ผมยังไม่เข้าใจคำถาม เท่าที่ผมคิดเจ้าอาวาสไม่ใช่เจ้าของวัด แต่คือผู้ทำหน้าที่สูงสุดในการบริหารจัดการกิจกรรมของวัดในทุกด้าน ซึ่งรวมถึงการปกครองพระสงฆ์ในวัดด้วย แล้วอย่างนี้จะให้นางวิสาขามาเป็นเจ้าอาวาสปกครองพระสงฆ์หรืออย่างไร ตรงนี้ผมไม่ค่อยเข้าใจ

สมภาร คืออย่างนี้ครับ อาจารย์ประเวศท่านมองว่าเวลานี้พระสงฆ์ผู้ใหญ่เราหันมาจับงานบริหารมากจนไม่มีเวลาศึกษาพุทธธรรมให้ลึกซึ้ง อาจารย์ประเวศคิดว่างานบริหารเหล่านี้จำนวนมากสามารถให้อุบาสกและอุบาสิกาบริษัทเข้ามาช่วยแบ่งเบาได้ พระจะได้มีเวลาคิดเรื่องทางปัญญามากขึ้น

ประพนธ์ ผมว่าโครงสร้างของวัดสมัยนี้กับสมัยพุทธกาลไม่เหมือนกัน จึงยังมองไม่ค่อยออกว่าขรवासจะเข้ามาตรงไหนได้บ้าง

สมภาร อาจารย์คิดว่าระบบนี้อาจใช้ไม่ได้กับวัดในปัจจุบัน

ประพนธ์ ก็ไม่ถึงขนาดใช้ไม่ได้ คงใช้ได้เหมือนกัน กับวัดที่มีลักษณะการบริหารงานแบบง่าย ๆ ไม่ซับซ้อน อย่างวัดอุโมงค์หรือสวนโมกข์อาจทำได้ แต่วัดใหญ่ ๆ อย่างวัดโพธิ์ หรือวัดมหาธาตุ ผมไม่แน่ใจว่าจะใช้ได้

สมภาร ผมอาจจะถามไม่ดี เลยทำให้เราเข้าใจไม่ถึงหัวใจของปัญหา ผมขอเริ่มต้นใหม่อย่างนี้นะครับ เวลานี้เรามีวัดทั่วประเทศราว ๆ สามหมื่นวัด และวัดเหล่านี้จะมีโยงโยการปกครองขึ้นมาเป็นลำดับชั้น จนถึงขั้นสูงสุดคือมหาเถรสมาคม พระสาวยบริหารเหล่านี้ ท่านยุ่งแต่กับงานบริหารมาตลอดชีวิต สิ่งทีพบคือ หลายท่านมีศักยภาพจะเป็นที่พึ่งทางปัญญาของชาวพุทธได้ แต่เมื่อมัวไปวุ่นวายกับงานเชิงธุรการเหล่านี้เลยทำให้ศักยภาพที่ท่านมีอยู่ค่อย ๆ ลบเลือน และหายไปไปในที่สุด เป็นที่รู้กันว่าพระสาวยบริหารจะไม่แม่นยำในทางพระธรรม วินัยอาจารย์ประจำเขตอาจช่วยแก้จุดนี้เลยเสนอว่าเป็นไปได้ไหมที่ฆราวาสซึ่งเป็นหนึ่งในบริษัทที่จะเข้ามาช่วยฆราวาสในที่นี้อาจหมายถึง ราชการหรือเอกชนก็ได้

สุวรรณ อันนี้ดิฉันคิดว่าปัญหามันอยู่ที่ (๑) ขนาดของชุมชน และ (๒) ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน นั้น ๆ ถ้าชุมชนนั้นมีขนาดเล็ก ดูเหมือนว่าจะเป็นการง่ายที่ฆราวาสจะเข้าไปมีบทบาทช่วยเหลืองานคณะสงฆ์ตามที่ท่านอาจารย์ประจำเขตเสนอ วัดอุโมงค์หรือสวนโมกข์เป็นตัวอย่างของวัดที่ตั้งอยู่ในชุมชนขนาดเล็ก ฆราวาสจะมีความรู้สึกรับผิดชอบร่วมกันที่จะดูแลวัดของพวกเขา เพราะการอยู่ในชุมชนเล็กที่ความสัมพันธ์ของทุกหน่วยย่อยของสังคมเชื่อมโยงหากันหมด จะทำให้คนมีความรู้สึกห่วงหาและรู้สึกเป็นเจ้าของสาธารณะสมบัติเช่นวัด ดิฉันคิดว่าปัจจัยสำคัญอันดับแรกที่จะทำให้ฆราวาสเข้าไปมีส่วนร่วมในการดูแลวัด คือ ชุมชนนั้นต้องมีขนาดเล็ก

สิ่งที่อาจารย์ยกมาเป็นคำถามมันคือปัญหาซึ่งเกิดในอีกบริบทหนึ่งคือ เป็นปัญหาของวัดซึ่งอยู่ท่ามกลางสังคมใหญ่โดยที่ไม่มีชุมชน ตรงนี้เราต้องเข้าใจให้ดี ๆ วัด

กับชุมชนต้องไปด้วยกัน และต่างฝ่ายต่างก็มีบทบาทช่วยเสริมส่วนที่ขาดแก่กัน วัดทำหน้าที่เตือนสติชุมชน ชุมชนทำหน้าที่อุปถัมภ์ด้านกายภาพแก่วัด แต่เวลานี้วัดใหญ่ ๆ ในเมืองอย่างกรุงเทพเรานี้อยู่โดยปราศจากชุมชนรองรับ มีแต่อาคารบ้านเรือนหรือสำนักงานตลอดจนผู้คนรายรอบวัด แต่สิ่งเหล่านี้ไม่ใช่ชุมชน ชุมชนในที่นี้ดิฉันหมายถึงพุทธบริษัทโดยเฉพาะคือ อุบาสกอุบาสิกาที่มีความสัมพันธ์กับวัดค่อนข้างลึกซึ้ง ถึงระดับมีความรู้สึกที่ว่าวัดคือของเขา เขาต้องร่วมกันดูแล เมื่อไม่มีชุมชนเสียแล้วอาจารย์จะเรียกร้องอย่างไรก็คงไม่เป็นผล ใครจะมาช่วยดูแลวัดใหญ่ ๆ ในเมืองในเมื่อรอบ ๆ วัดนั้นไม่มีชุมชนอยู่เลย

ประพนธ์ สมัยก่อนที่พระเจ้าแผ่นดินท่านทรงดูแลวัดเอง อาจไม่มีปัญหามากเหมือนปัจจุบัน พระเจ้าแผ่นดินท่านจะพระราชทานคนสำหรับทำงานแรงงาน หรืองานธุรการอื่นๆ ให้วัด คนเหล่านี้อาจจะเรียกว่า 'ข้าวัด' หรืออะไรก็ตามแต่ การมีคนช่วยงานด้านแรงงาน เหล่านี้ก็ช่วยแบ่งเบาภาระของพระสงฆ์ลงได้เยอะ พระไม่ต้องติดดินไม่ได้ย่นหย่ากวาดขยะเอง ท่านก็มีเวลามาคิด มาปฏิบัติธรรม แต่สมัยปัจจุบันพระเจ้าแผ่นดินท่านทำอย่างนั้นไม่ได้แล้ว เพราะท่านไม่ใช่ผู้ปกครอง รัฐประชาธิปไตยก็ไม่เข้าใจพระสงฆ์พอจะวิริริช่วยเหลืออะไร ยิ่งสังคมเมืองยิ่งทำให้วัดอยู่โดดเดี่ยวปราศจากชุมชน อย่างที่อาจารย์สุวรรณว่ามาปัญหามันเลยหนักเข้าไปอีก

สมภาร อาจารย์พอมองเห็นทางในการแก้ไขปัญห การดำรงอยู่โดยปราศจากชุมชนรองรับของวัดในเมืองหรือไม่ครับ

สุวรรณ ปัญหานี้ดิฉันคิดว่าแก้ได้ยากมาก เพราะเป็นปัญหาเชิงโครงสร้าง แต่ถ้าเราตีกรอบให้แคบเข้ามา แค่ว่าทำอย่างไรจึงจะมีพระสงฆ์สาวยบริหารที่หันมาจับงานด้านสติปัญญามากขึ้น ดิฉันคิดว่าคำตอบอาจจะศึกษาได้จากกรณีของท่านพุทธทาส หรือพระธรรมปิฎก เป็นต้น ท่านเหล่านี้แต่ก่อนก็อยู่ในสาวยบริหารมาไม่ใช่หรือ

สมภาร สองท่านนี้เดิมเคยเป็นเจ้าอาวาส แต่ที่สุดก็ต้องอำลาตำแหน่งเพื่อแลกกับการมีเวลามาทำงานด้านสติปัญญา ดูเหมือนเท่าที่ฟังมา นี่จะเป็นแนวทางที่จะได้พระสงฆ์นักคิด แต่พุทธศาสนาคงไม่ต้องการพระนักคิดที่ไม่ทำงานบริหารเลยแต่เพียงอย่างเดียว เรายังต้องการพระนักคิดที่ทำงานบริหารและใช้ความเป็นปราชญ์นั้นมาประยุกต์ให้การบริหารงานคณะสงฆ์มีประสิทธิภาพ มีเป้าหมาย และมีการมองไปข้างหน้ายาวไกลพอที่จะวางแผนรับความเปลี่ยนแปลงของสังคม ดูเหมือนว่า คำตอบต่อประเด็นหลังนี้จะยังไม่มี

สุวรรณา อันที่จริงไม่ใช่ว่าหนทางจะไม่มีเสียเลยทีเดียว ดิฉันคิดว่า การแบ่งเบางานสงฆ์โดยให้ฆราวาสเข้ามามีส่วนร่วมเป็นสิ่งที่มีความทำได้ เช่น คณะสงฆ์อาจจัดตั้งหน่วยงานสำหรับฝึกหัดฆราวาสเพื่อให้ช่วยงานสงฆ์ แล้วคนที่ผ่านการฝึกอบรมเหล่านี้จะเป็นแรงสำคัญในการช่วยงานคณะสงฆ์

ประทุม อาจารย์กำลังเสนอว่าวัดควรจะจ้างฆราวาสมาทำงานบริหารอย่างเต็มเวลา อย่างนั้นใช่ไหม

สุวรรณา คงไม่ถึงขนาดนั้น อยากจะให้ออกมาในรูปแบบอาสาสมัครมากกว่า วัดอาจจะให้ค่าตอบแทนบ้างแต่ไม่ใช่การจ้าง เพราะหากมีการจ้างเมื่อไหร่ เขาก็จะคิดไปในทำนองทำอย่างไรให้มีรายได้เข้าวัดมากที่สุด ฆราวาสที่บริหารวัดแบบนี้จะทำให้วัดกลายเป็นแหล่งแสวงหารายได้ มากกว่าจะเป็นศูนย์กลางทางจิตใจ ดิฉันทราบมาว่าเดี๋ยวนี้เอกชนบางแห่งได้พยายามเข้าไปมีบทบาทสนับสนุนวัดในแง่การให้อุปกรณ์บางอย่าง เช่น สนามเด็กเล่น แล้วให้วัดช่วยดูแลสิ่งเหล่านี้ให้ วัดก็กลายเป็นที่ที่เด็กในชุมชนได้พักผ่อนออกกำลังกาย ดิฉันว่านี่คือตัวอย่างความพยายามที่จะช่วยงานสงฆ์ของฆราวาสที่สำคัญการช่วยงานต้องไม่อยู่ในรูปการจ้าง เดียวจะมีปัญหาเชิงธุรกิจตามมาอย่างที่กำลังเตือนแรก

สมภาร ผมว่าปัญหาทุกอย่างมันมารวมอยู่ที่ประเด็นเรื่องวัดกับชุมชนที่อาจารย์สุวรรณาเสนอ ถ้าวัดดำรงอยู่โดยมีชุมชนรองรับ ปัญหาจะไม่เกิด ฆราวาสจะเข้ามามีบทบาททั้งในแง่การช่วยเหลือดูแลความเป็นอยู่ของพระทั้งในแง่การตรวจสอบไม่ให้พระทำนอกนอกลู่หนทาง ยิ่งชุมชนรอบวัดเข้มแข็งเท่าใด วัดก็จะยิ่งอยู่ในกรอบที่พึงามเท่านั้นผมเคยไปกินมังสวิรัตที่ร้านท่านมหาจำลอง พนักงานเสิร์ฟหลายคนก็อาสาทำในวันหยุดเป็นพ่อค้านักธุรกิจ หรือข้าราชการ ผมเข้าใจว่าคนเหล่านี้มาเพราะรู้สึกผูกพันกับสำนัก เมื่อผูกพัน เขาก็มาเอง สันติอโศกอาจถูกวิพากษ์วิจารณ์ในหลายเรื่องเช่นเดียวกับธรรมกาย แต่ในแง่การสร้างความรู้สึกรักให้ฆราวาสผูกพันวัด อยากเข้ามาช่วยเหลือวัดผมคิดว่าเราต้องเรียนรู้จากสำนักเหล่านี้ กรณีของวัดธรรมกายก็เช่นกัน คนที่ไปวัดธรรมกายอาจเดินทางหลายสิบกิโลเมตรจากบ้าน ความเป็นชุมชนของวัดธรรมกายไม่ได้มีความหมายเหมือนความหมายของชุมชนในชนบท ผมว่าในเมืองใหญ่ จำว่าชุมชนมันต้องเปลี่ยนไป ที่เราพูดกันว่าวัดกรุงเทพไม่มีชุมชน อาจต้องศึกษากรณีวัดธรรมกายดูว่าเขาสร้างชุมชนที่เป็นนามธรรมจากคนในหลาย ๆ ที่ได้ยังไง เวลานี้ก็มีคนพูดกันว่า จ.ส.๑๐๐ กำลังทำหน้าที่รวมคนเป็นชุมชน คนเหล่านี้ไม่เคยรู้จักพบปะกันนอกจากฟังวิทยุและโทรทัศน์เข้าสถานี เมื่อเกิดวิกฤตการณ์ เช่นคนไข้ขาดเลือดบางกรุ๊ปในการผ่าตัด จ.ส.๑๐๐ ก็รายงาน มีคนไปบริจาค หรือมีคนป่วยติดอยู่บนถนน ก็มีคนโทรศัพท์เข้าสถานี บอกทางที่จะช่วยให้สมาชิกคนนั้นไปโรงพยาบาลได้ทันที คือความเป็นชุมชนแบบใหม่ในสังคมทุนนิยมเมืองนี้ ผมคิดว่าหากวัดเรียนรู้ อาจสามารถประยุกต์หาวิธีได้รับประโยชน์จากการมีชุมชนรองรับอย่างที่เราพูดกันมา

ขอบคุณมากครับสำหรับอาจารย์ประพนธ์และอาจารย์สุวรรณา ที่สละเวลามาให้ความรู้แก่เราในวันนี้ ขอยุติรายการเพียงเท่านี้ สวัสดีครับ